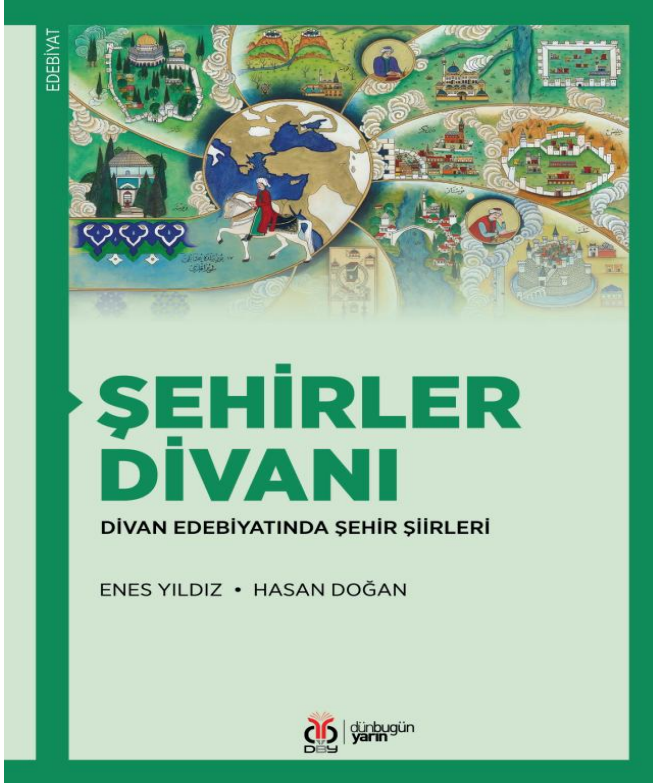

ŞEHİRLER DİVANI DİVAN EDEBİYATINDA ŞEHİR ŞİİRLERİ¹

Hasret AKYOL²

Klasik Türk edebiyatında şehirlerin hangi yönleriyle şiire malzeme edildiklerini belirlemek ve şehirler için yazılan şiirleri tespit etmek amacıyla Doç. Dr. Enes Yıldız ve Dr. Hasan Doğan tarafından hazırlanan eser, 2023'te Dün Bugün Yarın Yayınları tarafından *Şehirler Divanı Divan Edebiyatında Şehir Şiirleri* ismiyle basılmıştır.

Şehirler Divanı Divan Edebiyatında Şehir Şiirleri adlı kitap, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Kitabın girişinde *İnsan, Mekân ve Edebiyat İlişkisi*, *Şehir Kavramı ve Osmanlı Şehri* hususları üzerinde durularak okuyucunun konu hakkında genel bilgi sahibi olması amaçlanmıştır.

¹ (ISBN: 978-625-6432-16-1; İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları; 2023; ss. 842.

² Sinop Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, 230141038@ogrenci.sinop.edu.tr, orcid.org/0009-0001-6600-3859.

Kitabın birinci bölümü *Klasik Arap, Fars ve Türk Edebiyatında Şehir Şiirleri* ana başlığı altında *Klasik Arap Edebiyatında Şehir Şiirleri*, *Klasik Fars Edebiyatında Şehir Şiirleri* ve *Klasik Türk Edebiyatında Şehir Şiirleri* olmak üzere üç alt başlıktan meydana gelmektedir. Bunlardan *Klasik Türk Edebiyatında Şehir Şiirleri* başlıklı kısım da kendi içinde *Klasik Türk Edebiyatında Şehir İsimlerinin Kullanımı*, *Şehir Şiirlerinin Yer Aldığı Kaynaklar* ve *Klasik Türk Edebiyatında Şehir Şiirleri Listesi* olmak üzere üç alt başlığa ayrılmıştır.

Klasik Türk Edebiyatında Şehir İsimlerinin Kullanımı başlığında divan şairlerinin şehir kelimesi üzerinde birçok kelime oyunu ve sanat yaparak şehirler metaforunu oluşturdukları bildirilmiştir. *Şehir Şiirlerinin Yer Aldığı Kaynaklar* bölümünde klasik Türk edebiyatında şehir şiirlerine divan, mesnevi, tezkire, seyahat-nâme, mecmua vb. eserlerde tesadüf edildiği ifade edilmiştir. Şehir şiirlerinin en çok bulunduğu eserler divanlardır. Divanlarda şehir şiirlerinin yazımında en çok tercih edilen nazım şekli ise gazeldir. *Klasik Türk Edebiyatında Şehir Şiirleri Listesi* başlığında şehir şiirlerinin köy, kasaba, ilçe, dağ gibi yerleşim yerleri ile ilgili hiciv, methiye, mersiye vb. konularda yazıldıkları sonucuna varılmıştır. Bu başlıkta verilen listeye göre 184 şehir için 600 şiir örneğine yer verilmiştir. Şehirlerle ilgili verilen bu sayılar, Osmanlı döneminde telif edilen şehir şiirleri ile sınırlandırılmıştır. Şehir şiirleri yazma geleneği 13. yüzyılda Ahmed Fakih ile başlayarak zamanla birtakım değişiklikler birlikte Osmanlı'da 20. yüzyıla kadar devam etmiştir. Kitapta 13-15. yüzyıllarda 49, 16. yüzyılda 109, 17. yüzyılda 117, 18. yüzyılda 125, 19. yüzyılda 166, 20. yüzyılda 15 olmak üzere toplam 600 şehir şiirine yer verilmiştir. Bu şiirlerin en çoğu Osmanlı'nın başkent şehirleri olan İstanbul (74), Edirne (60) ve Bursa (25) için yazılmıştır.

Şehir Şiirlerinin İncelenmesi başlıklı kitabın ikinci ve ana bölümü *Şehir Şiirlerinin Diğer Tür ve Tarzlarla İlişkisi*, *Şehir Şiirlerinin Yazılma Sebepleri*, *Şehir Şiirlerinin Türk Edebiyatı Açısından Önemi*, *Şekil Özellikleri*, *Muhteva Özellikleri*, *Şehir Şiirlerinin Dil ve Üslup Özellikleri* olmak üzere altı alt başlıktan meydana gelmektedir. *Şehir Şiirlerinin Diğer Tür ve Tarzlarla İlişkisi* başlığında şehir şiirlerinin başta şehrengiz olmak üzere bilâdiyye/belde-nâme, sâhil-nâme, sûkiyye/mesâir-nâme/miyâhiyye, sergüzeşt-nâme, kudûmiyye, manzum mektup, dâriyye/kasriyye, bahâriyye, tarih düşürme, fetih-nâme/zafer-nâme/gazavât-nâme/şâh-nâme, fezâ'il/fezâ'il-nâme/fâzilet-nâme gibi tür ve tarzlarla olan münasebeti üzerinde durulmuştur. Ayrıca nehir, kaplıca/ılıca, pınar, mesire ve dağlar için yazılan şiirlerde de zaman zaman şehirlerle ilgili birtakım övgülere yer verildiğine değinilmiştir.

Şehir Şiirlerinin Yazılma Sebepleri kısmında şairlerin şehir şiirlerini neden ve ne şekilde yazdıkları sorusuna cevaplar aranmıştır. Bu kısımda şehir şiirlerinin yazılma sebepleri dokuz maddede olmak üzere şu şekilde özetlenmiştir:

1. Şairin doğduğu, büyüdüğü veya yaşadığı yeri methetme arzusu.
2. Şairin gezdiği ve güzel bulduğu yeri anlatma isteği.
3. Şairin tayin veya görev vesilesiyle gittiği yeri anlatma isteği.
4. Vuslat arzusunu ifade etme isteği.
5. Dinî duyarlılıkla kutsal şehirleri anlatma isteği.
6. Sürgün vesilesiyle gittiği yeri anlatma isteği.
7. Şairin kendi penceresinden bir

şehirle ilgili şikâyet ve yergilerini dile getirme isteği. 8. Şehir şiirleri vesilesiyle hâminin ihsanına mazhar olma arzusu. 9. Şairin bir vesile ile bulunduğu yahut yaşadığı şehri doğal afetler nedeniyle zarar görmesi veya düşman eline geçmesi sebebiyle üzüntüsünü dile getirme isteği” (Yıldız ve Doğan 2023: 112).

Eserin en önemli kısımlarından birisi *Şehir Şiirlerinin Türk Edebiyatı Açısından Önemi* başlıklı bölümdür. Bu bölümde şehir şiirlerinin renkli ve canlı tasvirleriyle Osmanlı şairlerinin mekân algısını ortaya koymaları, ele aldıkları şehrin tarihî araştırmalarına katkıda bulunmaları, geçmişten günümüze bazı mimarî yapılar hakkında bilgi vermeleri, şairlerin sosyokültürel yaşantısı hakkında ipucu içermeleri, şehirlerin coğrafi özellikleri, edebî ve kültürel kaynakları, bilginleri vb. konularda bilgiler içerdiği dile getirilmiş ve konuyla ilgili misaller getirilmiştir. Yazarlar, yukarıda bahsedilen hususlar çerçevesinde şehir şiirlerinin Türk edebiyatı açısından önemini ortaya koymuşlardır.

Şekil Özellikleri başlığında eserde yer verilen 600 şehir şiiri nazım şekli, vezin, kafiye ve redif açısından incelenmiş ve bu başlıklar çerçevesinde söz konusu şiirlerin yüzdeler oranları verilmiştir. Buna göre şehir şiirlerinin en çok yazıldığı nazım şekli, 302 şiirle gazel olmuştur. En az kullanılan nazım şekilleri ise 1’er şiirle tesdis ve nazm olmuştur. Bu başlıkta yer verilen nazım şekilleri ile şiir sayıları çoktan aza doğru olma üzere şu şekildedir: Gazel (302), kaside (90), mesnevi (81), murabba (52), kıt’a (29), koşma (11), muhammes (6), müseddes (5), tahmis (5), terki-i bent (5), rübai (3), şarkı (3), müfred (3), müsebba (2), terci-i bent (2), nazm (1), tesdis (1) (Yıldız ve Doğan, 2023: 135-136). Vezin, kafiye ve redif kısımlarında ise en çok tercih edilen vezinler ile kafiye ve redif olarak yer verilen şehir isimlerinden söz edilmiştir.

Muhteva Özellikleri bahsinde eserin ana eksenini teşkil eden 600 şiir içerik bakımından incelenmiş ve bunun sonucu olarak bu şiirlerde hangi konular üzerinde durulduğu okuyucuya sunulmuştur. Bu kısımda söz konusu 600 şiirden 554’ünün şehir methiyesi, 40’ının hiciv ve geriye kalanının ise mersiye türünde yazıldığı tespit edilmiştir. Şehir methiyelerinin şehirlerin doğal güzellikleri, mimarî yapıları, halkı ve meşhur özellikleri üzerine yazıldığı sonucuna varılmış ve her konuyla ilgili örnek şiirlere yer verilmiştir. Şehir hicivlerinin şehirlerin eksiklikleri, olumsuz yönlerini şaka yoluyla şikâyet etme, iğneleme ve yerme sebepleriyle ele alındığı belirtilmiştir. Eserde şehirlere hiciv yazdığı tespit edilen şairler şunlardır: Arpaemînî-zâde Sâmî, Arşî, Bahâyî-i Küfrî, Cemâlî, Cinânî, Enderunlu Fâzıl, Es’ad Muhlis Paşa, Eşref, Fehîm-i Kadîm, Gelibolu Âlî, Hakîkî, Hevâyî, Hıdır Lütfî, Horasânî Baba Abdî, İstanbullu Şevkî, Kânî, Kayserili Remzî, Kilisli Rıfkî, Lebîb, Mâlî, Mirzâ Sâbir, Nâbî, Ravzî, Sâkit, Sehî Bey, Vehbî, Seyyid Şükrî, Sünbül-zâde Vehbî, Şemsî, Şîr-i Jiyân, Tekirdağlı Lütfî ve Veysî. Kâtip Osman, Ahmed Nâtıkî, Mehmed Rıf’at, Bîhûd, Veysî, Mehmed Sâdık, Hâkânî, Yenişehirli Avnî ise şehir mersiye yazar şairlerdir. Edebiyatımızda meriye yazılan şehirler Saraybosna, Belgrad, Banya Luka, Erzurum, Kars, Kerkük ve Harput’tur (Yıldız ve Doğan, 2023: 215).

İkinci bölümün son alt başlığı olan *Şehir Şiirlerinin Dil ve Üslup Özellikleri* kısmında ise şiir sayısının çokluğu ve şiirlerin farklı yüzyıllarda yazılmalarından dolayı ortak hususlar üzerinde durulmuştur. Bu kısımda söz konusu şiirlerde başvurulan anlatım teknikleri, dil ve üslup özellikleri ele alınmış ve çeşitli şairlerden misal beyitler getirilmiştir.

Kitabın üçüncü bölümü *Şehir Şiirleri Metinler* başlıklı olup şehir şiirlerinin metinlerinden oluşmaktadır. Bu başlıkta 184 şehir için yazıldığı tespit edilen 600 şiire yer verilmiştir. Kitabın yazarları, az şiir yazılan şehirlerle ilgili bütün şiirlere yer verdiklerini ancak İstanbul, Edirne ve Bursa gibi şehirler için çok sayıda şiir bulunduğundan seçki yapmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bahsedilen 184 şehir ve bu şehirler için yazılan şiir sayıları şu şekildedir: Adana (1), Ahıska (2), Akpınar (2), Aksaray (1), Akşehir (1), Alanya (1), Amasya (3), Ankara (2), Antakya (2), Antalya (1), Antep (7), Arnavutluk (1), Ayaş (2), Aydın (1), Bağdat (16), Ba'lebek (2), Balıkesir (2), Bartın (1), Bayburt (1), Bebek (1), Belgrad (3), Bender (1), Beşiktaş (4), Beşir Köyü (1), Beykoz (2), Beylerbeyi (1), Bitlis (3), Bolu (2), Bozdağ (2), Budin (1), Bursa (25), Cendere Boğazı (1), Cidde (1), Cum'a (1), Cüdeyde (1), Çamlıca (1), Çanakkale (2), Çekmece (1), Çorlu (1), Çorum (3), Çöke Yaylası (1), Darende (1), Diyarbakır (2), Dukakin (1), Edincik (1), Edirne (60), Eğin (1), Eğri (2), Eğriboz (3), Elmalı (2), Endülüs (1), Erdebil (1), Ereğli(Konya) (1), Erkeri Kesri (1), Ernemek (1), Erzurum (8), Ferlidan (1), Florina (1), Foça (1), Galata (5), Gediz (2), Girit (2), Gostivar (1), Gümölcine (1), Gürcistan (1), Gürün (1), Hadim (1), Halep (16), Halil (1), Hanya (1), Harput (2), Hasankale (1), Havza (1), Hicaz (2), Hisar (4), Humus (1), Ilıca(Köstendil) (4), İskenderiye (2), İskilip (1), İslimye (1), İstanbul (74), İstefe (1), İzmir (6), İzmit (1), İznik (1), Kağıthane (5), Kalkandelen (1), Kandiye (1), Kanlıca (1), Karabağ (3), Karadere (1), Karaferye (1), Karaman/ Larende (2), Karlova (1), Karluk Yaylası (1), Kars (3), Kaşa (1), Kaşoluk (1), Katif (1), Kayseri (5), Kazanlık (), Kendirci (1), Kerbeniş (1), Kerkük (6), Kestel (1), Keşmir (1), Kıbrıs (1), Kızıldağ (2), Kilis (1), Konya (10), Korintus (1), köysancak(1), Kudüs (10), Kütahya (9), Lâdik (5), Lahsâ (2), Lenberan (1), Makri (1), Malatya (6), Malkara (2), Manastır (2), Manisa (8), Maraş (1), Mardin (2), Mekke- Medine (15), Menemen (2), Mısır/ Kahire (15), Mora (1), Mostar (2), Mudurnu (1), Muğla (2), Muradiye (1), Musul (2), Narda (1), Necef (2), Niğde (4), Nis (Nice /Nitse) (1), Nuha (1), Orfan (1), Palçiste (1), Prizren (1), Râbiğ (1), Rafyol (1), Râniye (1), Rebve (1), Rodos (1), Sakız Adası (5), Saraybosna (4), Selanik (1), Serakin (1), Serez (6), Serfice (1), Sille (1), Sinop (4), Sivrihisar (1), Süleymaniye (1), Sütlüce (2), Şam (13), Şamahı (1), Şar Dağı (1), Şirvan (2), Şumnu (2), Tanta (1), Taraklı (1), Tarsus (1), Tebriz (3), Tekirdağ (5), Tırnova (1), Tillo (1), Tokat (2), Trabzon (1), Travnik (1), Tuzhurmatu (1), Ulucak (1), Urfa (7), Üsküdar (15), Üsküp (3), Varna (1), Yakacık (3), Yayağaç (1), Yenipazar (1), Yenişehir (3), Yoncalı (1), Zağra (1).

KAYNAKÇA

Yıldız, E. & Doğan, H. (2023). Şehirler divanı divan edebiyatında şehir şiirleri. DBY Yayınları.